

DOI: 10.11649/abs.2014.019

Dorota Pazio-Wlazłowska

Instytut Sławistyki PAN

Warszawa

d.pazio@ispan.waw.pl

Мифологические модели и ритуальное поведение в советском и постсоветском пространстве. Сборник статей, zebrała Aleksandra Archipowa, wydawca: Центр типологии и семиотики фольклора РГГУ, Москва 2013, ss. 472.

Jesienią 2013 r. w Moskwie ukazał się tom *Мифологические модели и ритуальное поведение в советском и постсоветском пространстве*, gromadzący referaty zaprezentowane 26–28 września 2013 r. na konferencji zorganizowanej przez Centrum Typologii i Semiotyki Folkloru Rosyjskiego Państwowego Uniwersytetu Humanistycznego. Przygotowany przez Aleksandrę Archipową zbiór obejmuje 44 teksty podzielone na 12 bloków tematycznych. Autorzy, odwołując się do bogatego materiału źródłowego, poruszają problematykę obchodzenia nowych świąt, tworzenia rytuałów oraz praktyk magicznych, transformacji wyobrażeń, konstruowania wizerunku przywódców. Przyglądają się tym zagadnieniom z różnych perspektyw, sytuując je w rozmaitych kontekstach.

W zbiorze zaprezentowano wystąpienia socjologów, literaturoznawców, folklorystów, historyków, antropologów i kulturoznawców z Moskwy, Sankt Petersburga, Wołogdy, Tartu, Torunia, Warszawy, Kijowa, Połocka, Sheffield i Lizbony. Wielu autorów publikowanych tekstów to badacze młodzi, rozpoczynający dopiero karierę naukową.

Niezaprzeczalną wartością tomu jest zróżnicowany, bogaty materiał egzemplifikacyjny – autorzy odwołują się zarówno do relacji, jak i do kwerend archiwalnych.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2014.

Publisher: Institute of Slavic Studies PAS & The Slavic Foundation
[Wydawca: Instytut Sławistyki PAN & Fundacja Sławistyczna]

Każda z dwunastu kategorii tematycznych, na które podzielono artykuły zbioru, opratrzona została cytatem. Jako tytuły bloków wykorzystano hasła z powszechnie znanych plakatów, np.: *Выше знамя Маркса, Энгельса, Ленина и Сталина!*, ... *Не пускай шамана и кулака, Долой церковные праздники!*, *Знание и труд новый быт нам дадут*, cytaty z pieśni: *Мы рождены, чтоб сказку сделать былью...* (*Марш авиаторов* z 1923 r.) i książek: *Бросьте, братцы, богов бояться* (*Антирелигиозная азбука* Michaiła Czeriemnycha wydana w Leningradzie w 1933 r.).

Wyrażnym niedostatkim zbioru, zubażającym istotnie przekaz, jest brak materiału ilustracyjnego, towarzyszącego referatom w czasie prezentacji konferencyjnych.

Liczba artykułów zgromadzonych w tomie nie pozwala na omówienie wszystkich z nich. Możliwe – w ramach krótkiej noty – jest jedynie zasygnalizowanie poruszanej problematyki i zwrócenie uwagi na wybrane teksty.

Całość otwiera artykuł prof. Siergieja Niekludowa, kierownika naukowego Centrum Typologii i Semiotyki Folkloru RGGU, poświęcony modelom mitologicznym.

W części pierwszej *Выше знамя Маркса, Энгельса, Ленина и Сталина!* zamieszczono teksty sześciu autorów: Aleksandry Archipowej, Olgi Bielewej, Michaiła Aleksiejewskiego, Tiago Ferreiry Lopesa, Anastasiji Astopowej i Eleonory Szafranskiej. Aleksandra Archipowa w referacie *К чему снится Сталин: отец народов как мифологический персонаж* charakteryzuje mechanizmy mitologizacji postaci Stalina w kulturze popularnej, wskazuje na mitologizację cech zewnętrznych jako odpowiedź na oficjalny dyskurs zakazujący jakiegokolwiek oceny. Michaił Aleksiejewski omawia wizerunek radzieckich przywódców w anegdotach politycznych (*Советские вожди в постсоветских политических анекдотах*). Anastasija Astopowa pisze o sposobach tabuizacji imienia Aleksandra Łukaszenki w języku potocznym (*Бацька, Лука или наш президент – как зовут Лукашенко?*). Eleonora Szafranska na materiale wywiadów przeprowadzonych w maju 2013 r. w Bucharze i Samarkandzie przedstawia sposoby mitologizacji postaci Władimira Putina przez mieszkańców Azji Środkowej (*Постколониальный синдром: современные нарративы о Путине в Средней Азии*).

W bloku *Религия – опиум для народа* zaprezentowano pięć artykułów, m.in. teksty Andrieja Morozza *Красный угол без иконы* i Jeleny Lewkijewskiej *Пасхальная пицца как инструмент сохранения религиозной информации в советское время*. Andriej Moroz wskazuje na transformację *krasnogo ugła*, zmianę hierarchii wartości, znajdującą odzwierciedlenie między innymi w umieszczaniu w nim przedmiotów o specjalnym statusie: zdjęć najbliższych, listów, dokumentów i in. Z kolei Jelena Lewkijewskaja, odwołując się do ankiet i wyników badań terenowych, dowodzi, że przygotowywanie tradycyjnych świątecznych posiłków sprzyjało w okresie radzieckim zachowaniu w rodzinach tożsamości religijnej i podstaw wiary.

Na czwartą kategorię tematyczną *Новому времени – новые похороны* składają się dwa teksty. Anna Sokołowa analizuje mechanizmy memorializacji (*Политика и похороны: генезис практики спонтанной мемориализации*). Władimir Owsiejczik

zaś poświęca uwagę obrzędom funeralnym Białorusinów Podwinia (*Трансформация погребально-поминальной обрядности в советское время: пример белорусов Подвинья*).

Blok *Бросьте, братицы, богов бояться* prezentuje trzy referaty, wśród nich artykuł Julii Bujskich «*Если есть этот Бог на свете, то пусть меня накажет...*»: *представление о Божьей каре в рассказах о поругании святынь в Украине*, w którym przeanalizowanych zostało 25 relacji o karze Bożej za bezczeszczenie świątyń w latach 30.–60. zgromadzonych w trakcie badań terenowych prowadzonych w latach 2007–2013 m.in. w obwodzie rówieńskim, donieckim, żytomierskim i czerkaskim.

Blok *Долой церковные праздники!* koncentruje uwagę na kreacji nowych świąt. Konstantin Godunow przedstawia dzień 7 listopada jako próbę sakralizacji rewolucji i wojny domowej (*Праздник 7 ноября в 1918–1921 гг. как случай «сакрального перенесения»*). Jelizawieta Żdankowa zwraca uwagę na próby wykorzystywania kina w propagandzie lat 20. (*Кинотеатры в системе агитационных кампаний 1920-х гг.: попытка создания ритуала*). Irina Kozłowa charakteryzuje wybory do Rady Najwyższej ZSRR («*Этот праздничек да не забудется*»: *выборы в Верховный Совет и творчество советских сказителей*), a Anna Judkina pisze o miejscu, gdzie po raz pierwszy w Związku Radzieckim zapłonął „wieczny ogień” («*Огонь войны*» i «*огонь мира*»: *первые «вечные огни» в СССР*). Wadim Lurje w artykule *Два города, два праздника* wskazuje na paralele i różnice w obchodach Dnia Zwycięstwa w Petersburgu oraz dwóch małych miasteczkach: Galiczu w obwodzie kostromskim i Pietuszkach w obwodzie włodzimierskim.

W bloku *Образование – враг мракобесия!* odnajdziemy m.in. dwa artykuły poświęcone magicznej roli i znaczeniu pieniądza: Marina Bajduż «*Денежный домовый*» i *его функции в современных мифологических представлениях* i Jelena Jugaj *Потерянная, брошенная и найденная монета: магические и рациональные стратегии в обращении с деньгами*, zaś w części *Мы рождены, чтоб сказку сделать былью...* uwagę zwraca artykuł Mirosława Borisienki «*Повседневность будущего*» w *утопических проектах 1920–1930-х гг.* omawiający założenia „komunistycznego raju”.

Blok *Будь бдителен: разоблачай врага под любой маской!* prezentuje cztery teksty, wśród nich artykuł Nikołaja Gładkicha, Dmitrija Zubariewa i Giennadija Kuzowkina, którzy charakteryzują felietony z lat 1968–1983, akcentując rolę felietonu dysydenckiego, demaskującego radziecki mit o idealnym społeczeństwie (*Советские и «антисоветские» фельетоны 1968–1983 гг.*).

W części *Когда мы были молодыми...* zamieszczono dwa referaty dotyczące działalności dysydenckich organizacji młodzieżowych w latach 50.–70. W przedostatnim bloku *Знание и труд новый быт нам дадут* znalazł się tekst Nikołaja Babcicza *Ритуальность списка: порядок упоминания советских руководителей в «Правде» 1945–1953 гг. как индикатор их статуса* wskazujący na znaczenie uszeregowania nazwisk przywódców w publikacjach prasowych.

W ostatnim bloku *Гражданин СССР, находясь за границей, обязан помнить...*, w którym zaprezentowano dwa teksty, uwagę zwraca artykuł historyka Igora Orłowa *Роль табу в советском выезде туризме*, w którym scharakteryzowano, m.in. na podstawie sprawozdań „Intouristu”, ograniczenia towarzyszące wyjazdom obywateli ZSRR za granicę w latach 50.–70.

Omawiając zbiór należy podkreślić zróżnicowanie tematyczne składających się na niego artykułów, będące konsekwencją szeroko zarysowanych ram konferencji, której jest on pokłosiem. Zróżnicowanie to można postrzegać zarówno jako wadę, jak i zaletę. Zwraca ono uwagę na bogactwo wątków podejmowanych przez uczestników spotkania. Decyduje o tym, że omawiany tom przedstawia wieloaspektowy obraz modeli i praktyk magicznych. Z drugiej strony jednak wielość podejmowanych problemów zdecydowanie utrudnia uporządkowanie referatów w przejrzyste, zwarte bloki tematyczne.

Zbiór cechuje bogactwo materiału egzemplifikacyjnego, przy czym podkreślić należy, że jest to materiał nowy, badania terenowe będące podstawą referatów przeprowadzono w ostatnich latach. I właśnie aktualność badań oraz podejmowanych tematów, a także świeżość spojrzenia stanowią o niezaprzeczalnej wartości prezentowanego tomu.

Bibliografia

- Архипова, А. (Сост.). (2013). *Мифологические модели и ритуальное поведение в советском и постсоветском пространстве: сборник статей*. Москва: Центр типологии и семиотики фольклора РГГУ.
- Arkipova, A. (Comp.). (2013). *Mifologicheskie modeli i ritual'noe povedenie v sovetskom i postsovetskom prostranstve: sbornik statei*. Moskva: TSentr tipologii i semiotiki fol'klora RGGU.

***Мифологические модели и ритуальное поведение
в советском и постсоветском пространстве.
Сборник статей***

Summary

The volume under discussion, entitled *Мифологические модели и ритуальное поведение в советском и постсоветском пространстве*, contains lectures that were delivered during a conference organized by the Centre for Typology and Semiotics of Folklore Studies of the Russian State University for the Humanities in September 2013. In this volume, based on rich source material, which has been shown from different perspectives, the following issues were discussed: visional transformation, celebrating of new rites, creating new rituals, magical practices and leaders' images.

Keywords: myth; semiotics; Russia; folklore